

שבט תשע"ו
7 נובמבר, 2017

עמדת מרכז צדק לנשים בעניין הצעת חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות) התשע"ה - 2015

הצעת החוק לעניין שיפוט בתי דין רבניים (בוררות), תשע"ה - 2015 (להלן: "הצעת החוק") מציעה לעגן בחקיקה את סמכותם של בתי הדין הדתיים לשמש כבוררים בעניינים שאינם פליליים ומנהליים ואשר אינם קשורים לדיני נישואין וגירושין. בכך תורחב סמכות בתי הדין הדתיים לדון כבוררים בהסכמה אף בענייני עבודה, דיני תאגידים, דיני חוזים, דיני שטרות, וכיוצא בזה.

מרכז צדק לנשים מתנגד ומסתייג מהצעת החוק, באשר היא תפגע בזכותן החוקתית של נשים לשוויון, וכן תחיל את דין התורה על כל תחומי המשפט שאינו פלילי או מנהלי ללא כל הסתייגות תוך פגיעה בזכויות יסוד.

להלן הטעמים להתנגדות בהרחבה:

1. הצעת החוק פוגעת בזכותן החוקתית של נשים לשוויון בניגוד לחוקי היסוד ולאמנה הבינלאומית –

הנחת העבודה של הצעת החוק היא שהבוררים ימונו מקרב הדיינים המכהנים בבתי הדין הדתיים. באופן זה תורחב באופן משמעותי ההפליה הקשה הננקטת כלפי נשים שכהונתן בתפקידי שיפוט נמנעת בבתי הדין הרבניים. מעבר לפגיעה בחופש העיסוק ופגיעה בעקרון הייצוג ההולם, התולדה של מדיניות זו היא שאין לנשים השפעה על התוויית דרכו והתנהלותו של בתי הדין הרבניים, חרף העובדה שכמחצית מהמתדיינים בבתי הדין הם נשים. אך מעבר לכך, השתתת ערכאה שיפוטית על גורמים שיפוטיים גברים בלבד ללא מתן אפשרות לדריסת רגל של נשים, מהווה פגיעה שורשית ביותר בכבוד האדם. עמדה זו, פוגעת לא רק במובנו הרחב של עקרון השוויון (בג"צ 4948/03 אלחנתי נ' שר האוצר פ"ד סב(4) 406 (2008)), אלא פוגעת בלב לבו של מושג "כבוד האדם" במובנו הצר, היינו: מניעת השפלה, ומניעת פגיעה בכבוד ובאוטונומיה.

המסקנה היא כי מבחינה חוקתית, הצעת החוק מרחיבה את סמכויותיהן של ערכאות שיפוטיות שפועלות תוך פגיעה בזכות לשוויון מכח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק יסוד: חופש העיסוק. מאחר שהצעת החוק מוגשת לאחר כינונם של חוקי היסוד, וזאת, לשם ההמחשה, בהבחנה מחיקוקו של חוק הדיינים – התשט"ו – 1955, חוקתיותו של הצעת החוק מוטלת בספק.

לא זו אף זו: הצעת החוק חורגת מהנקוב באמנה הבינלאומית בדבר ביטול הפליה נגד נשים לצורותיה - 1979 (כתבי אמנה 1035, כרך 31, 170) שעליה חתמה ישראל ביום 17 ביולי 1980 ואשררה ביום 3 באוקטובר 1991. כידוע, מדינת ישראל הסתייגה מסעיף 7(ב) לאמנה באשר למינויין של נשים לתפקידי שיפוט בבתי הדין הדתיים. ואולם יש להדגיש כי הצעת החוק אף חורגת מגבולותיה של הסתייגות מדינת ישראל מהאמנה, ועל כן היא פסולה.

2. הצעת החוק מחילה את תחולתו של דין תורה על כל ענפי המשפט ללא הסתייגות מפגיעה בזכויות על פי דין –

סעיף 1 וסעיף 4 להצעת החוק מנוסחים באופן רחב ומחילים את הדין הדתי בכל עניין שאינו פלילי או מנהלי שמגיע לפתחו של בית הדין, ללא כל הסתייגות. החלת דין תורה באופן גורף עלולה להביא לפגיעה בזכויות על פי דין, לרבות בזכויות אדם, באופן שמדינה דמוקרטית אינה יכולה לתת לו יד, ובודאי שלא ראוי שתממן מערכת משפטית כזו. כך למשל, זכות הקניין של אישה או של איש לא יהודי יכולות להיות מופקעות בעקבות החלת דין תורה (יש לשים לב שהסמכות של בתי הדין הרבניים תוחל אף על לא יהודיים בהתאם לסעיף 2(2) להצעת החוק); זכות הקניין של בעל מניות בחברה עשויות להיפגע; הצעת החוק לא מסתייגת בהכרח מהחלת דיני "עבד עברי" או "אמה עבריה" שיפגעו בזכות לחירות; מעמדו של אדם חירש שהוא צד לחוזה עשוי להיפגע, וכיו"ב.

יצוין כי על פי הצעת החוק סמכות בתי הדין הדתיים תחול אף על קטינים, חסויים ופסולי דין, בהתאם להסכמת האפוטרופוס, ובניגוד להסדר הנהוג על פי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות, תשכ"ה – 1965, כך שהפגיעה בהם עשויה להיות חמורה.

3. הצעת החוק מתעלמת מקיומם של יחסי כוחות לא-שוויוניים בין הצדדים המתדיינים -

ההצעה אמנם דורשת את הסכמת הצדדים להתדיינות בבית הדין, אך היא אינה מביאה בחשבון מצב תדיר ביותר ובו הצדדים אינם שווים זה לזה בכוחם. במצב כזה, עשויה הדרישה להסכמת שני הצדדים להתייטר לחלוטין מפני שהצד החזק יכול לכפות את עמדתו על הצד החלש יותר (כך למשל ביחסי עובד-מעביד). נוסף על כך, במקרים רבים עשוי להתקיים אי-שוויון גם ברמת הידע: גם אם הצדדים שווים זה לזה בכוחם, הרי שאזרחים רבים אינם מכירים את הדין הדתי ואין להם היכולת להבין את משמעות ההתדיינות בבית הדין הרבני. כך, יכול צד לסכסוך להביע את הסכמתו להתדיינות בבית הדין מבלי להבין את ההשלכות - ולמעשה לתת את הסכמתו שלא מדעת - בעוד שהצד השני, שיזם את העניין, מודע להן היטב.

4. הצעת החוק מרחיבה את תחולתו של דין תורה בניגוד לסטטוס קוו –

הסטטוס קוו בענייני דת ומדינה בישראל הצטמצם לענייני נישואין וגירושין, כאשר בשדות אלה ניתנה סמכות ייחודית לבתי הדין הרבניים לדון על פי דין תורה. וזאת מתוך הבנה שדין תורה

עשוי לפגוע בזכויות אדם. הצעת החוק מרחיבה את תחולתו של דין תורה לכל ענפי המשפט, מלבד המשפט הפלילי.

יש להדגיש כי במקום שבו מתחוללת פגיעה בזכויות יסוד, גם הסכמה מראש אינה יכולה להכשיר אותה, על אחת כמה וכמה כאשר הפגיעה מתקיימת בחסותה ובמימונה של מדינת ישראל.

ניצן כספי שילוני, עו"ד

ד"ר סוזן ווייס, עו"ד